

Інститут психології імені Г.С. Костюка
НАПН України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ:

**Збірник наукових праць Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України**

Том X

**ПСИХОЛОГІЯ НАВЧАННЯ
ГЕНЕТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ
МЕДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ**

Випуск 30

Київ – 2017

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (Протокол № 10 від 06.07.2017 р.)
Свідомо про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 17847-6693ПР від 10.06.2011
Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України в галузі психологічних наук (Наказ МОН України № 1021 від 7.10.2015 р.)

Головний редактор

Максименко С.Д., дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор.

Заступник головного редактора

Чепелєва Н.В., дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор

Відповідальні секретарі

Слободяник Н.В., канд. психол. наук, ст.н.с. (друкована версія), **Вернік О.Л.**, канд. психол. наук, ст.н.с. (електронна версія).

Редакційна колегія:

Маяко В.О., дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Бал Г.О.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Карамушка Л.М.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Смольсон М.Л.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Кокун О.М.**, доктор психол. наук, професор; **Максимова Н.Ю.**, доктор психол. наук, професор; **Москаленко В.В.**, доктор філос. наук, професор; **Піроженко Т.О.**, доктор психол. наук, професор; **Швалб Ю.М.**, доктор психол. наук, професор; **Музика О.Л.**, канд. психол. наук, професор; **Кісарчук З.Г.**, канд. психол. наук, ст.н.с.; **Терещук А.Д.**, канд. психол. наук, ст.н.с.

Члени міжнародної редакційної колегії:

Антон Фабіан, професор, доктор габілітований, завідувач кафедри соціальної роботи, Університет Павла Йозефа Шафарика в Кошицях (Словаччина); **Мареk Палюх**, професор надзвичайний, доктор габілітований гуманітарних наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки в Інституті педагогіки Жешівського університету (Польща); **Євген Глива**, професор, доктор філософських наук з психології, іноземний член НАПН України, (Австралія); **Роман Трач**, професор, доктор філософських наук, іноземний член НАПН України (США); **Альфред Прітц**, професор, доктор з психології та педагогіки, ректор університету ім. Зігмунда Фрейда (Австрія).

Редакційна рада тому:

Кружєва Т.В. (відповідальний редактор тому), канд. психол. наук, доцент; **Клименко В.В.** доктор психол. наук, професор; **Корніяк О.М.** доктор психол. наук, ст.н.с.; **Малхазов О.Р.** доктор психол. наук, професор; **Завадська Т.В.** канд. біол. наук, ст.н.с.; **Савченко Т.Л.** (відповідальний секретар тому).

Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2017. – Том. X. – Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. – Вип. 30. – 282 с.

У збірнику розглядаються найбільш актуальні проблеми загальної, генетичної, медичної психології та психології навчання. Представлено широкий спектр наукових розробок сучасних українських психологів. Аналізуються проблеми чинників, умов розгортання та труднощів психічного розвитку; питання вікових та індивідуальних особливостей становлення особистості; обговорюються можливості нових педагогічних та психотерапевтичних підходів. Збірник адресовано професійним психологам та фахівцям у галузі суміжних наук, студентам психологічних кафедр та всім, хто цікавиться сучасним станом психологічної науки.

ЗМІСТ

Абсаямова Л.М. Психологічні аспекти якості життя невротизованої особистості	5
Вагіна О.В. Психологічні особливості поліграфних досліджень у системі МВС України	13
Грибок А.О. Особливості психологічної стійкості та готовності військовослужбовців Збройних Сил України до дій в екстремальних умовах	23
Данилюк І.В., Гресько В.В. Психологічні особливості вияву етнічної ідентичності української молоді	33
Дідковська-Бідюк М.В. Особливості застосування профайлінгових технологій правоохоронними органами: історія та сучасний стан	42
Івашкевич Е.Е. Психологічні аспекти перекладу сленгу в художніх творах	51
Канюка С.І. Система формування толерантності жінок як передумови їхньої психологічної готовності до материнства	60
Каплуненко Я.Ю. Розуміння та опрацювання емоцій в Екзистенційно-аналітичному підході	73
Карпова Л.О. Емоційно-психологічні виміри сімейного православного обрядового дійства	89
Карпушина Н.Б. Інформаційне забезпечення слідчої діяльності	96
Клибанівська Т.М. Функціональний аналіз психічних станів: теоретичний аспект	105
Клименко І.В. Формування антикорупційної спрямованості особистості майбутнього правоохоронця в системі вищих навчальних закладів МВС України	118
Кравчук С.Л. Особливості зв'язку духовних цінностей, депресивності та життєстійкості особистості юнацького віку	129
Крицька А.М. Психолого-педагогічний потенціал розвитку професійних компетенцій майбутнього фахівця в сучасній медичній освіті	139
Мул С.А. Бойовий настрій офіцера-прикордонника	148
Потанчук Л.В., Кордунова Н.О. Життєві орієнтації як чинник професійної діяльності майбутніх педагогів	157
Просандєєва Л.Є. Особливості соціальної роботи з літніми людьми	166

Робота Т.О. Здоров'я як системне поняття: критерії психологічного здоров'я	174
Синявська Н. Емоційність студентів-медиків у період адаптації до навчання та її вплив на якість засвоєння морфологічних дисциплін	181
Слободяник Н.В. Простір освітніх можливостей для самоактуалізації молоді	191
Сміла Н.В. Динаміка показників психологічної готовності до професійної діяльності майбутніх лікарів під час навчання в університеті	204
Тертична Н.А. Індивідуально-психологічні характеристики прояву професійних переживань у майбутніх медичних психологів	215
Черкаський А.В. Психологічні особливості командної діяльності у сфері управління	225
Шаркова С.Ф. Дослідження розвитку міжкультурної компетенції студентів у ході вивчення іноземної мови в багатокультурних за складом групах	233
Юрченко-Шеховцова Т.І. Психологічна характеристика основних компонентів правосвідомості особистості	241
Яблонський А.І. Я-концепція випускника школи в контексті методології гуманітарно-психологічної експертизи	249
Ятчук М.С. Емоційне вигорання у працівників Державної кримінально-виконавчої служби України	260
Лахтадир О.В. Психологічний супровід розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту	270

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НЕВРОТИЗОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Л.М. Абсалямова. *Психологічні аспекти якості життя невротизованої особистості.* У статті доводиться, що вивчення якості життя є надзвичайно важливим як з теоретичної, так і з практичної точок зору. Аналізується роль механізмів подолання (копінг-механізмів), що є сукупністю когнітивних, емоційних і поведінкових стратегій, спрямованих на досягнення адаптації. Обґрунтовується, що якість життя хворих з невротичними розладами характеризується нижчими показниками, ніж у здорових осіб, відрізняється за низкою показників між чоловіками і жінками і піддається позитивній динаміці в ході терапевтичного процесу.

Ключові слова: якість життя, здоров'я, копінг-механізми, невроз, особистість, терапевтичний процес, ірраціональні переконання.

Л.Н. Абсалямова. *Психологические аспекты качества жизни невротизированной личности.* В статье доказывается, что изучение качества жизни является чрезвычайно важным как с теоретической, так и с практической точек зрения. Анализируется роль механизмов преодоления (копинг-механизмов), которые являются совокупностью когнитивных, эмоциональных и поведенческих стратегий, направленных на достижение адаптации. Обосновывается, что качество жизни больных с невротическими расстройствами характеризуется более низкими показателями, чем у здоровых лиц, отличается по ряду показателей у мужчин и женщин и поддается позитивной динамике в ходе терапевтического процесса.

Ключевые слова: качество жизни, здоровье, копинг-механизмы, невроз, личность, терапевтический процесс, иррациональные убеждения.

Постановка проблеми. Останніми роками, як в загальній медицині, так і в психіатрії, істотне місце відводиться вивченню якості життя [1; 3; 7]. Це передусім обумовлено ростом інтересу до хворого з усіма його особистісними і соціальними особливостями і переходом від вузького вивчення тільки клінічних проявів захворювання до тоншого вивчення життя пацієнта, його потреб, успіхів, невдач, суджень і оцінок. У зв'язку з цим ВООЗ визначає якість життя як "сприйняття індивідами їх становища в житті у контексті культури і систем цінностей, в яких вони живуть відповідно до їх власних цілей, очікувань, стандартів і турбот". Це визначення також тісно пов'язане з дефініцією здоров'я, сформульованою Всесвітньою організацією охорони здоров'я в 1948 році: "Здоров'я – це повне фізичне, соціальне і психологічне благополуччя людини, а не просто відсутність захворювання" [5]. Здоров'я є найбільш важливою складовою в системі цінностей людини. У області медицини досліджується переважно якість

Execution Service of Ukraine was as follows: the experience of psycho-traumatic circumstances, dissatisfaction with oneself, "cramping", anxiety and depression, inadequate selective emotional response, emotional and moral disorientation, expansion of the sphere of saving of emotions, reduction of professional obligations, emotional deficits, emotional alienation, depersonalization, psychosomatic and psycho-vegetative disorders. The state of formation of separate phases of emotional burnout of employees of penitentiary organs and institutions: "stress", "resistivity", "exhaustion". Thus, the "exhaustion" phase of the employees of the State Criminal Execution Service of Ukraine is accompanied by the following dominant symptoms: emotional deficits, emotional alienation, depersonalization.

The directions of psychoprophylaxis of emotional burnout in the organs and penitentiary institutions are offered: development of stress resistance; development of self-regulation; formation of an adequate self-esteem; self-confidence building; developing the ability to ask for help from colleagues; learning to plan your own time; learning to maintain positive guidelines; development of empathy; formation of internal motivation of professional activity; the formation of a system of values inherent in the best employees of the State Criminal Execution Service of Ukraine; optimization of socio-psychological climate in the team of workers; development of the ability to communicate; formation of readiness for action in extreme situations.

The results indicate the need to develop and implement a comprehensive psychoprophylaxis program for emotional burnout syndrome and the formation of psychological competence among employees of penitentiary organs and institutions.

Key words: emotional burnout, professional deformation, stress, phase of exhaustion, symptoms of emotional burnout.

Отримано: 10.05.2017 р.

УДК 159.946.3

О.В. Лахтадир

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Лахтадир О.В. Психологічний супровід розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. У статті охарактеризовано особливості психологічного супроводу розвитку комунікативної компетентності студентів, розкрито його зміст і структуру. Також розглянуто особливості психолого-педагогічної технології, пов'язаної зі специфікою майбутньої діяльності цих фахівців і спрямованої на розвиток та психокорекцію їх комунікативної компетентності; визначальні психолого-педагогічні умови та форми організації навчальної діяльності; методи та засоби її розвитку. Викладено результати контрольного дослідження ефективності впровадження в освітній процес спеціально створеної психолого-педагогічної технології розвитку комунікативної компетентності у майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту.

Ключові слова: комунікативна компетентність, програма психологічного супроводу розвитку комунікативної компетентності студентів, пси-

холого-педагогічна технологія, майбутні фахівці з фізичної культури і спорту, формувальний експеримент, експериментальна група, контрольна група, засоби психокорекції і розвитку комунікативної компетентності.

Лахтадир Е.В. Психологическое сопровождение развития коммуникативной компетентности будущих специалистов по физической культуре и спорту. В статье охарактеризованы особенности психологического сопровождения развития коммуникативной компетентности студентов, раскрыто его содержание и структуру. Также рассмотрены особенности психолого-педагогической технологии, связанной со спецификой будущей деятельности этих специалистов и направленной на развитие и психокоррекцию их коммуникативной компетентности; определяющие психолого-педагогические условия и формы организации учебной деятельности; методы и средства ее развития. Изложены результаты контрольного исследования эффективности внедрения в образовательный процесс специально созданной психолого-педагогической технологии развития коммуникативной компетентности у будущих специалистов по физической культуре и спорту.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, программа психологического сопровождения развития коммуникативной компетентности студентов, психолого-педагогическая технология, будущие специалисты по физической культуре и спорту, формовочный эксперимент, экспериментальная группа, контрольная группа, средства психокоррекции и развития коммуникативной компетентности.

Вступ. Узагальнення результатів емпіричного дослідження й аналіз психолого-педагогічної літератури стали підґрунтям для розробки й апробації програми психологічного супроводу, а в її межах – психолого-педагогічної технології розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. У програмі розглянуто особливості психолого-педагогічної технології, пов'язаної зі специфікою майбутньої діяльності цих фахівців і спрямованої на розвиток та психокорекцію їх комунікативної компетентності; визначальні психолого-педагогічні умови та форми організації навчальної діяльності; методи та засоби її розвитку. З'ясування (за допомогою статистичного аналізу) відмінностей у розвитку досліджуваних комунікативних показників, отриманих у результаті впровадження в освітній процес спеціальної психолого-педагогічної технології, дало змогу встановити наявність їх трансформації у напрямку досягнення студентами визначених нами критеріїв розвитку комунікативної компетентності та її складових, яким має відповідати комунікативно компетентний фахівець у сфері фізичної культури і спорту.

Формулювання цілей. Відтак, метою статті стали опис особливостей психологічного супроводу розвитку і корекції комунікативної компетентності студентів – майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту в процесі їх навчально-професійної підготовки та виклад результатів експериментальної перевірки його ефективності.

Розроблену нами психолого-педагогічну технологію побудовано з урахуванням психологічних особливостей сформованості комунікативної компетентності студентів, з'ясованих у процесі емпіричного дослідження, і внутрішніх (індивідуально-психологічних) та зовнішніх (психолого-педагогічних та професійних) передумов розвитку досліджуваного феномена. Орієнтована на професійно-комунікативний розвиток майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, психолого-педагогічна технологія передбачає набуття ними знань з психології спілкування, комунікативних вмінь і навичок, забезпечення адекватної професійної взаємодії у навчальному процесі й у майбутній професійній діяльності, розвиток здатності до прийняття самостійних рішень, відпрацювання певних алгоритмів вироблення навчально-комунікативних вмінь, розв'язання конфліктних комунікативних ситуацій тощо. Авторська психолого-педагогічна технологія має такі характеристики: в її підґрунті – концепція гуманістичної освіти; вона особистісно орієнтована – забезпечення діалогічної, "суб'єкт-суб'єктної" взаємодії зі студентами; предметна, тобто призначена для вдосконалення комунікативної компетентності саме майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту; розвивальна – передбачає розвиток професійно-комунікативних вмінь і навичок; методична – використання спеціальних завдань, психотехнічних вправ, психологічних ігор тощо; інтерактивна – застосування для тренування методу педагогічних "ситуацій міжособистісної взаємодії"; тренінгова – відпрацювання певних алгоритмів вироблення комунікативних вмінь та навичок у межах комунікативного тренінгу; передбачає такі організаційні форми роботи: групову, індивідуальну, роботу в малих групах та ін.

Крім того, аналіз теоретичного матеріалу з питання особливостей розвитку та корекції комунікативної компетентності студентів і результати нашої пошуково-дослідницької роботи дали змогу розробити власну модель розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, що охоплює вдосконалення її основних змістових компонентів (див.: рис. 1).

Виклад основного матеріалу дослідження. Головне завдання нашого дослідження полягало у розробці й експериментальній перевірці ефективності психологічного супроводу розвитку і корекції комунікативної компетентності студентів – майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту в процесі їх навчально-професійної підготовки.

Для визначення ефективності розробленої нами психолого-педагогічної технології, її впливу на розвиток комунікативної компетентності майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту було реалізовано формульальний етап експерименту. У формульальному експерименті взяли участь 60 студентів третього курсу Київського університету імені Бориса Грінченка, що навчаються за спеціальностями "Фізичне виховання" та "Здоров'я людини". З них 30 сту-

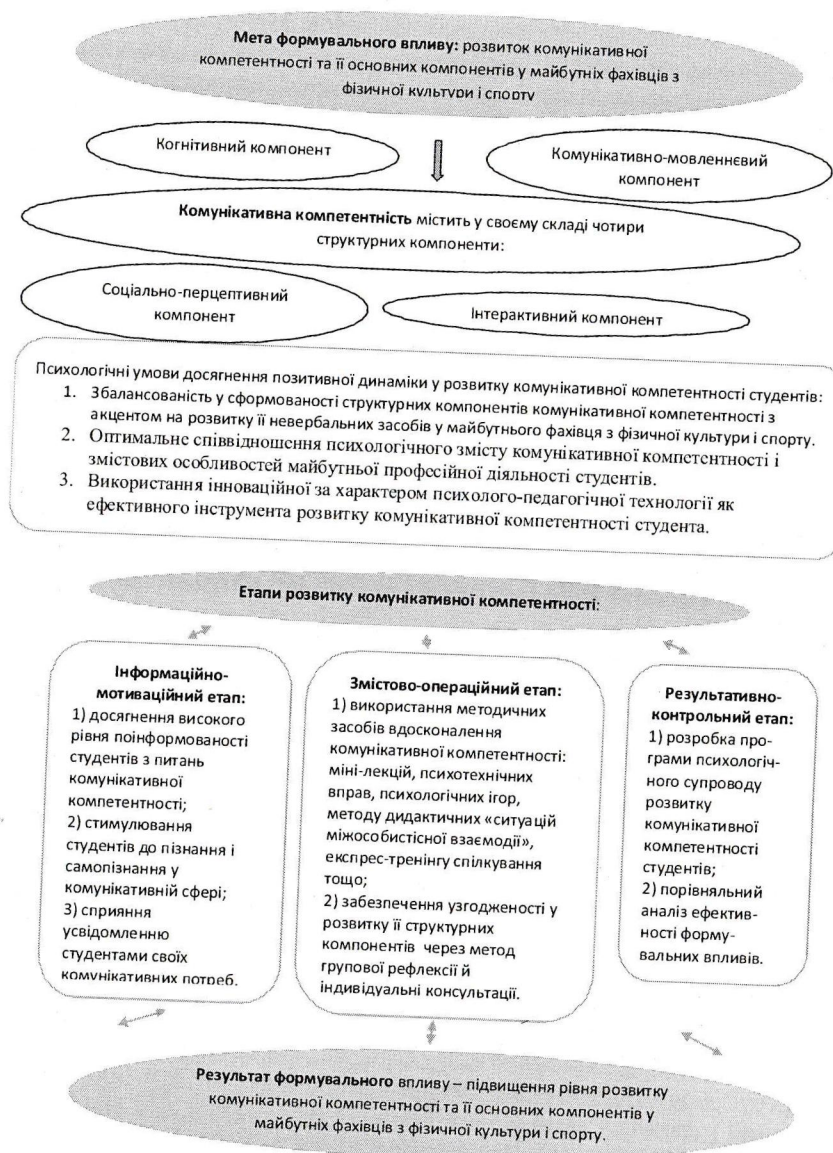

Рис. 1. Модель розвитку комунікативної компетентності майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту

дентів, котрі увійшли до експериментальної групи, вивчали навчальну дисципліну "Психологія спорту", послуговуючись розробленою нами психолого-педагогічною технологією розвитку комунікативної компетентності. Контрольною була група, що складалася так само з 30 студентів третього курсу, котрі вивчали ці дисципліни за традиційною системою навчання.

З метою запобігання отриманню упереджених оцінок під час діагностування у студентів експериментальної і контрольної груп виділених нами показників комунікативної компетентності ми залучали у процес оцінювання досвідчених експертів – викладачів з психології і фахових дисциплін у сфері фізичної культури і на початку, і наприкінці формувального експерименту, а також поповнювали склад експертної групи іншими спеціалістами (викладачами різних дисциплін) при спірних результатах. Крім того, ми перевірили на початку експерименту відмінності у розвитку комунікативних характеристик у студентів контрольної й експериментальної груп і переконалися в їхній незначущості.

Експериментальне дослідження ґрунтувалося на таких основних підходах, як особистісно орієнтований, діяльнісний, діалогічний, комунікативний та компетентнісний, і принципах розвитку комунікативної компетентності: діалогізація взаємодії, постійний зворотний зв'язок, самодіагностика, оптимізація розвитку, гармонійне поєднання розвитку інтелектуальної й емоційної сфер особистості. Психологічне втручання передбачалося у три сфери психічного розвитку студента: пізнавальну, розумово-емоційну і комунікативну в єдності трьох її сторін – комунікативно-мовленнєвої, перцептивної та інтерактивної, що відповідає змісту виділених нами основних структурних компонентів комунікативної компетентності (когнітивного, комунікативно-мовленнєвого, соціально-перцептивного та інтерактивного).

Вироблення і розвиток у студентів комунікативно-мовленнєвих, соціально-перцептивних й інтерактивних вмінь та навичок спиралися на теоретичні засади формування вмінь і навичок. Навички, як відомо, утворюються шляхом багаторазового повторення однотипних операцій в однакових умовах, вони стереотипні, автоматизовані та механічні. У свою чергу, вміння як складні комплексні дії, що потребують знання основ дії, правил, послідовності і способів її виконання, формуються у разі виконання суб'єктом спілкування творчих завдань. Будь-яке професійне вміння потребує довільного й усвідомленого варіювання вибору і сполучення операцій (навичок), залежно від того, для якої мети, в якій ситуації та з ким відбувається навчання і виховання [1].

Згідно з програмою психологічного супроводу розвитку комунікативної компетентності підготовлено навчальний матеріал для проведення міні-лекцій з метою підвищення комунікативної обізнаності студентів, розроблено комплекс психотехнічних вправ та психологічних ігор для моде-

лювання їх майбутньої професійної діяльності. Зміст програми психологічного супроводу розвитку у студентів комунікативної компетентності реалізувався на трьох етапах експериментального дослідження: інформаційно-мотиваційному, змістово-операційному та результативно-контрольному.

Програма психологічного супроводу охоплювала 15 занять, кожне з яких тривало 1,5 години. Розвивальні заняття проводилися лише в експериментальній групі досліджуваних. У підґрунтя організації тренінгової роботи було покладено такі принципи саморозвитку: самовиховання, само-спостереження і самопізнання. У межах спеціального курсу, орієнтованого на формування і розвиток комунікативної компетентності у майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, ми розробили 21 міні-лекцію й опитувальник "Знання основ комунікативної компетентності", що спрямовані на здобуття студентами спеціальних знань із психології спілкування, опанування його закономірностей. У дослідженні використовувалися тренінгові вправи, метою яких був розвиток вмінь вербального і невербального спілкування.

На основі запропонованих нами тренінгових вправ та ігор ми розробили структуру заняття, а саме: визначили мету і зміст заняття, вид активності і рекомендовані психологічні засоби оптимізації розвитку комунікативної компетентності студента (див.: табл. 1 і 2).

Таблиця 1

Зміст і структура заняття з розвитку комунікативної компетентності студентів

№	Вид активності	Зміст	Рекомендовані психологічні засоби
1.	Підготовчі психологічні засоби, розминка	Привітання, з'ясування інтересів, запитів, рухові релаксаційні вправи (аутогенне тренування)	Приміром, вправа «Привітання»; - інформування про норми привітання, звертання та привертання уваги
2.	Операційні засоби	Базові рольові і ділові ігри, психотехнічні вправи	Приміром, такі вправи: «Людина», «Спільна ознака», «Готовність до контакту»
3.	Зворотний зв'язок через обговорення засвоєного досвіду	Обмірковування отриманого досвіду з розвитку комунікативних вмінь та навичок	Творчі пропозиції студентів щодо вдосконалення комунікативної компетентності
4.	Завершення заняття	Підбиття підсумків роботи	Узагальнення результатів постановка завдань з теми заняття, вироблення правил співпраці у групі, додержання особистісно орієнтованого підходу

Кожне заняття складається з чотирьох видів групової активності: розминки-релаксації, групового опрацювання різноманітних психологічних засобів, обговорення набутого досвіду, узагальнення результатів та завершення заняття. Виконання вправ, програвання ігор, розв'язання проблемних комунікативних ситуацій тощо супроводжувалися обговоренням набутого досвіду, отриманих комунікативних знань і вмінь педагогічного та міжособистісного спілкування у групі досліджуваних, що сприяло усвідомленню, засвоєнню й інтеграції досвіду взаємодії.

Таблиця 2

Класифікація засобів розвитку комунікативної компетентності студентів (за емпіричними результатами)

Структурні компоненти комунікативної компетентності			
Когнітивний компонент	Комунікативно-мовленнєвий компонент	Соціально-перцептивний компонент	Інтерактивний компонент
1. Вправи на поглиблення комунікативних знань. 2. Вправи на подолання соціального відмежування (автономності). 3. Вправи на формування настановлень комунікативного спрямування. 4. Вправи на активізацію розумової діяльності	1. Вправи на розвиток вербальних вмінь та навичок. 2. Вправи на розвиток невербальних вмінь та навичок.	1. Вправи на підвищення спроможності до емпатійності. 2. Вправи на вироблення вмінь контролювати свої емоції й розуміти емоції партнера зі спілкування. 3. Вправи на поглиблення здатності до сприймання і розуміння психологічної сутності партнера зі спілкування.	1. Вправи на розвиток вмінь встановлювати психологічний контакт із співрозмовником. 2. Вправи на розвиток вмінь соціальної взаємодії. 3. Вправи на вироблення конструктивних способів реагування у конфліктній ситуації. 4. Вправи на забезпечення нормативних взаємин із співрозмовником. 5. Вправи на розвиток здатності обирати адекватні стратегії і тактики спілкування. 6. Вправи на вироблення технік педагогічної взаємодії. 7. Вправи на додержання діалогічного стилю взаємодії.

Для перевірки ефективності розробленої нами психолого-педагогічної технології розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту було організовано контрольний етап експерименту, під час якого з'ясувалася наявність (чи відсутність) змін у роз-

витку комунікативних знань і вмінь у студентів з експериментальної і контрольної груп.

Порівняння результатів розвитку комунікативної компетентності у студентів експериментальної і контрольної груп здійснювалося і на початку, і наприкінці формувального експерименту. Це дало можливість порівняти вихідні та кінцеві характеристики процесу формування, розвитку та корекції комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту і підтвердити ефективність впровадження у процес їх навчально-професійної підготовки запропонованої нами психотехнології вдосконалення комунікативної компетентності, що сприяло поглибленню їх професійної компетентності. Перевірку статистичної значущості відмінностей у розвитку характеристик ми здійснили за допомогою Paired-Samplest-Test для залежних вибірок [2].

Дані для статистичного порівняння отримані нами в результаті застосування низки методик: тесту "Взаємини із співрозмовником"; методики "Оцінка способів реагування у конфлікті" К. Томаса, адаптованої Н.В. Гришиною; методики "Діагностика самоконтролю у спілкуванні" М. Снайдера; методики "Вивчення комунікативних й організаторських вмінь"; тесту "Уміння слухати"; тесту "Уміння викладати свої думки"; методики для "Визначення рівня перцептивно-невербальної компетентності" Г.Я. Розена; методики "Діагностування перцептивно-інтерактивної компетентності" Н.П. Фетискіна; методики "Діагностика комунікативної компетентності у сфері ділового спілкування" А.Г. Самохвалової; анкети "Невербальна виразність вчителя" О.О. Петрової; методики "Діагностика рівня емпатійних здібностей" В.В. Бойка; методики "Здатність до публічного виступу" Е. Еріксона (шкала для самоаналізу виступів), а також дані експертного оцінювання розвитку комунікативної компетентності та її складових [3]. В статистичному аналізі використовувалися також дані, отримані за допомогою розробленого нами авторського опитувальника "Знання основ комунікативної компетентності".

Розвивальне навчання дало змогу отримати експериментальні дані для порівняння їх з контрольними результатами. У студентів експериментальної групи (ЕГ) до експерименту майже по всіх показниках комунікативної компетентності високого рівня її розвитку не спостерігалось, а після експерименту зафіксовано його наявність у досліджуваних у межах від 10 % до 30 %. У студентів контрольної групи (КГ) після експерименту високий рівень розвитку комунікативної компетентності збільшився за деякими показниками в межах від 3 % до 7 %, а за іншими показниками навіть зменшився у досліджуваних на 3 %. Зменшилася і кількість студентів з низьким рівнем сформованості комунікативної компетентності: в ЕГ – завдяки зростанню високого і середнього рівня її розвитку, а в КГ – здебільшого за рахунок середнього рівня.

Порівняльний аналіз результативності формувальних заходів дав змогу встановити статистично значущі відмінності у їх розвитку за

більшістю показників комунікативної компетентності студентів експериментальної групи: зокрема, за всіма показниками її когнітивного компонента (при $p \leq 0,05$; $p \leq 0,001$); за всіма показниками комунікативно-мовленнєвого компонента (при $p \leq 0,001$); за всіма показниками соціально-перцептивного компонента (при $p \leq 0,000$); за всіма показниками інтерактивного компонента (при $p \leq 0,001$), крім "здатності до досягнення взаєморозуміння в системі "вчитель – учень"" і "здатності до володіння технікою переконання у взаємодії". Як показав порівняльний аналіз, у студентів ЕГ – порівняно зі студентами КГ – істотно збільшився рівень розвитку майже всіх показників комунікативної компетентності та її структурних компонентів і зменшилася кількість студентів з низьким рівнем їх сформованості.

Таблиця 3

Порівняння показників розвитку комунікативної компетентності у студентів експериментальної і контрольної груп до і після формуального експерименту

№ п/п	Показники	Експериментальна група			Контрольна група		
		m1	m2	p≤	m1	m2	P≤
1.	Комунікативна компетентність	2,07	2,77	0,001	2,27	2,40	—*
2.	Когнітивний компонент	2,27	2,60	0,05	2,33	2,67	0,01
3.	Комунікативні знання	2,30	2,87	0,001	2,17	2,43	—
4.	Досвід спілкування	2,23	3,00	0,000	2,20	2,77	0,01
5.	Комунікативно-мовленнєвий компонент	2,13	2,80	0,001	2,27	2,80	0,01
6.	Уміння викладати свої думки	11,57	13,0	0,000	10,50	11,33	—
7.	Вміння слухати	62,53	68,6	0,000	59,67	62,60	0,01
8.	Виразність, чіткість, тон і темп мовлення	2,10	2,93	0,001	2,43	2,70	—
9.	Соціально-перцептивний компонент	2,20	2,90	0,001	2,43	2,63	—
10.	Здатність до адекватного міжособистісного сприймання	2,17	2,97	0,000	2,10	2,40	—
11.	Перцептивно-невербальна компетентність	7,17	8,10	0,000	6,77	7,47	0,05
12.	Інтерактивний компонент	2,20	2,87	0,01	2,23	2,50	—
13.	Здатність до діалогічного стилю спілкування	2,30	2,87	0,001	2,20	2,63	0,05
14.	Здатність до встановлення комунікативного контакту	2,07	3,00	0,000	2,33	2,33	—
15.	Здатність до володіння методично-комунікативними прийомами ведення занять	2,17	3,00	0,000	2,40	2,53	—

Примітки: m1 – середнє значення по вибірці до експерименту; m2 – середнє значення по вибірці після експерименту; $p \leq$ – рівень значущості: 0,05; 0,01; 0,001...; * – розбіжності недостовірні.

Формувальний експеримент підтвердив ефективність розробленого нами психологічного супроводу розвитку комунікативної компетентності у майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, що відображено у таблиці 3. В ній зафіксовано існування статистично значущих відмінностей у студентів експериментальної групи за розвитком ряду визначальних характеристик комунікативної компетентності. Водночас у студентів контрольної групи більшість характеристик комунікативної компетентності не зазнали суттєвих змін порівняно з констатувальним дослідженням. Разом з тим у студентів контрольної групи спостерігаються певні, статистично значущі, відмінності у розвитку когнітивного і комунікативно-мовленнєвого компонентів комунікативної компетентності, а також у сформованості перцептивно-невербальної компетентності. Такий стан справ можна пояснити їх природним розвитком у деякого зі студентів контрольної групи у ході традиційного навчання.

Висновки і подальші перспективи досліджень. Експериментальне дослідження дало змогу встановити кількісні та якісні зміни у розвитку комунікативної компетентності, її структурних компонентів та їх складових, які відбулися в результаті застосування психологічного супроводу її вдосконалення у процесі навчально-професійної підготовки студентів. Одержані в ході формуального експерименту результати свідчать про істотне зростання високого та середнього рівнів розвитку комунікативної компетентності та майже всіх її показників і відповідне зменшення кількості досліджуваних з низьким рівнем її сформованості у студентів експериментальної групи – порівняно зі студентами контрольної групи.

У перспективі дослідження – більш глибоке вивчення комунікативних характеристик, специфічних для комунікативної компетентності саме фахівців з фізичної культури і спорту.

Список використаних джерел

1. Корніяк О.М. Вивчення розвитку комунікативної компетентності студентів // Психолінгвістика: зб. наук. праць / ДНУ і "Переслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди" – Перяслав-Хмельницький: ПП "СКД", 2009. – Вып. 3. – С. 60–69.
2. Наследов А.Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных: Учебное пособие / А.Д. Наследов. – СПб.: Речь, 2004. – 392 с.
3. Самохвалова А.Г. Деловое общение: секреты эффективности коммуникаций: учебное пособие / А.Г. Самохвалова. – СПб.: Речь, 2013. – 333 с.

Spisok vykorystanykh dzherel

1. Korniyaka O.M. Vyvchennja rozvytku komunikatyvnoj kompetentnosti studentiv // Psiholingvistyka: [zb/nauk/ prac DVNZ "Perejaslav-Hmelnyckyj derzhavnyj pedagogichnyj universitet imeni Grygorija Skovorody". – Perejaslav-Hmelnyckj: PP "SKD", 2009. – Vyp. 3. – S. 60-69.
2. Nasledov A. D. Matematicheskie metody psihologicheskogo issledovanij. Analizi interpretazij dannyh. Uchebnoe posobie. / A. D. Nasledov-SPb.: Rech, 2004. – 392 s.
3. Samohvalova A.G. Delovoe obchenie: sekrety effektivnjh komunikazj: uchebnoe posobie. / A.G. Samohvalova-SPb.: Rech, 2012. – 333 s.

O.V. Lakhtadyr. *Psychological support the development of communicative competence of future specialists in physical education and sport.* This article describes the features of psychological support and correction of communicative competence of students – future specialists of physical culture and sports in the process of teaching and training and presents the results of experimental verification of its effectiveness.

Psychological support includes psychological, educational technology, built on the basis of psychological features of formation of communicative competence of students who have been clarified in the empirical research. It is aimed at professional and communicative development of future specialists in physical education and sport, involves acquisition of knowledge in psychology, communication, communication skills, providing adequate professional interaction in the learning process and in future careers, working some algorithms develop teaching and communication skills, conflict resolution communicative situations and so on.

Forming experiment we confirmed the efficiency of the psychological support of the communicative competence of future specialists in physical education and sport. Experimental study made it possible to establish the quantitative and qualitative changes in the development of communicative competence and its structural components and components that occurred as a result of psychological support improvement in the teaching and training students. Obtained during the forming experiment results indicate a significant increase in high and medium levels of communicative competence and almost all of its parameters and the corresponding decrease in the number of patients from low formation of students in the experimental group. Students controls most of the characteristics of communicative competence did not undergo significant changes with konstatuvnym research.

Keywords: communicative competence, psychological support program of communicative competence of students, psychological and educational technology, future specialists of physical culture and sport, molding experiment, the experimental group, the control group, the means of functioning and development of communicative competence.

Отримано: 03.06.2017 р.

Підписано до друку 06.07.2017. Формат 60 x 84/₁₆.
Папір офс. Друк офс. Гарнітура Times New Roman Сут.
Ум. друк. арк. 18,62. Обл.-вид.арк. 17,81. Наклад 300 прим. Зам. 35.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія KB № 15729-4201P від 18.08.2009.

ДП «Інформаційно-аналітичне агентство»
01001, Київ - 1, вул. Експланадна, 4-6, оф. 419-2.
Тел./факс (044) 287-03-79